

Бранислав
Јанковић

ЗИДАЊЕ АМБИСА

Песма за Ирину

■ Laguna ■

Видоје

Ждралови.

Лете брзо, крила им се не виде, па личе на беле стреле што хитају кроз сумрак остављајући ожиљке на небу, те оно почиње да цури кроз те подеротине, односећи некуд плаву боју.

Лепе птице играју око сунца.

А оно измешало жуту и црвену, све некако тешко и болесно да га је мука гледати. Стоји на обзорју и дрхти као дете у тами, слепо штене или вук пред хајком. Тресе се и не мрда – ни да се врати подневу, ни да падне у мрак. Не да му нешто да се помери и препусти свет звездама и месецу. Скоро ми је надохват руке, те да није толико врело, гурнуо бих га и отерао.

Изненада, једна птица се издвоји, као да жели да побегне од осталих, и крену ка сунцу.

Личила је на избачену стрелу неког ко се тек учи да гађа, неког детета или неспретног човека. И на трен, мада је у сновима трен другачији, није исте дужине и чврстоће, учинило ми се да се тај ждрал наглас насмејао. Птица убоде сунце и оно спласну као мех гајди, тужно цичећи.

И паде тама и све се зацрни.

Не полако као што је ред на овом свету, него као кад човек изгуби свест или јако стисне очи и скочи у реку. Без најаве и опомене се спусти, попут лошег догађаја или летњег пљуска.

Не волим ноћ – тама је пријатељ само уходама и убицама. А ја стојим у њој, пријатељ јој нисам и окрећем се око себе, чекајући да се однекуд појави нека светлост. Било каква. Муња, искра, свитац. Псеће очи. Нешто за чим бих могао да кренем.

Вајра!

Нечији шапат ми запара уво и ја се тргох, уплашен. Окрећем се, али човек који не види нема страну, ни увис ни испод, ни далеко ни близу. Све му је ту, а све недочуватно. Ту су и хлеб и камен и јабука и змија и мост и бездан. И пука је срећа шта ће рука да му ухвати. Човек у мраку је део таме.

„Ко је то?“, питам, скоро вичем, као да ће ми вика дати потребну храброст или барем ставити до знања непознатом да се не плашим. А плашим се. „Каква ватра?“, још једном проговарам, а глас ми дрхти.

Отварам очи.

И даље је све црно, али знам да више не спавам. То ноћ још траје. Срце ми јако куца – страх га још није напустио. Мисли ми се саплићу једна о другу и падају на леђа. Како падну тако остану јер су тешке и немају снагу да се подигну и наставе ход. И онда се направи гомила од саплетених мисли. Оне доле стењу под притиском оних одозго, оне горе су збуњене.

У снове се не разумем. А сањам много.

„Снови су ђаволово двориште“, кажу ми попови. „Све су то лажи.“

„Има лепих снова“, кажем ја. „Понекад сањам своју умрлу жену.“

Онда они заћуте. Можда их буде срамота што су ми тако рекли, а можда ме пусте да тугујем и да верујем у шта хоћу јер нам туга дозвољава много тога. Све оно што би нам у радости било забрањено. Не знају да лажем, никада је нисам сањао. А желим. Али не иде то тако у сновима.

Моје име је Видоје, од Поточара сам, ни по чему познате фамилије – неколико разбојника, непознато колико војника, једна бабица и један свештеник којег су обесили староверци када је покушао да их преобрати у Исусову веру.

Некога памте по животу, некога по смрти.

Остали рођаци нису ни вредни помена, затурили им се имена, животи и судњи дани. Као да никада нису ни постојали.

Не знам колико имам лета. Мање од четрдесет, а више од тридесет. То није ни битно, то нико и не броји осим ових брадатих свештеника што стално нешто записују. Кажу да је то важно, да се остави запис, знак да је неко, како они кажу... бивствовао. Ко ме би па било важно да ли сам ја, Видоје од Поточара, бивствовао? Родио се, живео, умро. Као и сваки други несрећник под овим небом. Птица или пас. Властелин или просјак.

Себар сам из околине Пећи, село Дечани, подно Богићевице и Ђеравице, што их родише Проклетије. Мало дрво у великој шуми. Тврде коре и мале крошње, тек да ухватим понеки траг сунца потребан да ме не прегризе мраз. Без гнезда, са неколико поломљених грана, ни сам не знам колико дубоких корена. Никада нисам носио мач ни у ратовима нисам био, али сам убио два човека. Можда три. Нисам остао да видим да ли је тај трећи умро или претекао.

Копам бунаре, те смем да ходам свуда по краљевини. Тако сам кориснији него да ратујем или чувам стоку. Људи нису рођени да све знају и умеју. То ни богови нису кадри. Знам да пливам. Нисам писмен.

„Бистар си, Видоје“, причали су ми свештеници док сам био мали. „Паметнији од остале деце.“

„Шта значи паметнији?“, питао сам збуњен, али ми се свиђало како је звучало. Деловало је као нешто лепо. Касније сам схватио да памет углавном ничему не користи и да је ретко на добро. Било би боље да сам јачи или лукавији.

Два пута ме је земља затрпавала, три пута сам се гушио, једном ме је ујео поскок, не знам како сам остао жив. Попови говоре да у земљи живи ђаво и да је црн. Ни њега нисам срео, а копао сам од Метохије па скоро до Влашке. Можда нечисти не живи у овој нашој земљи. Сигурно да има нека боља јер сам чуо да тај ђаво удара само на добре људе.

Да ли сам ја добар?

Мислим да нисам. Не знам. Како се то одређује? Знаћу ако ђаво дође по мене.

Немам прст до палца на десној ноzi, па поскакујем док ходам. Као да ћу да полетим. Свима је то смешно, мени баш и није. Зову ме Видоје Птица. Боли ме када је хладно. Исекао сам га ашовом, има томе два лета. Псето које сам тада имао скочило је и појело прст. Чуо сам како крцка кост у његовим јаким чељустима. Убио сам га после три дана – почело је да се врти око осталих прстију, нисам смео да се изујем. Штета, имао сам га дуго, свашта смо прошли, још нисам нашао ново. Сломио сам му главу каменом док је спавало. Није приметило да је мртво. Ако је нешто сањало можда је наставило да сања.

Волео бих да умрем или да ме неко убије док спавам, али само ако сан буде леп.

Богове не волим, али их поштујем и приносим им жртве. Ништа велико и много – убог сам. Од њих не тражим ништа, не треба ми. Па се понекад питам шта ће ми они. И што па ја, Видоје од Поточара, њима треба.

Носим кику коју сам плетем, научила ме је жена.

Ноге су ми слабе док се тетурам ка вратима, па се придржавам за сто и зидове. Уме сан да одузме снагу и да из њега изађете уморни и крхки. Да вас исцеди и згњечи као пужа тешка чизма. Отварам врата и излазим у двориште.

Неко виче!

Деца. Деца вичу.

„Зора се упалила! Зора гори!“

Ватра разгони мрак, а у ваздуху осећам мирис дима. Између ногу ми је прошао пацов.

Гори црква!

Срђ

Никада раније нисам спавао под отвореним небом, имао сам прилике, али, ето, нисам, ко ће га знати зашто, а ево сада већ седму ноћ, од када кренусмо из Свете Горе, посматрам звезде и мислим колико је Бог велики и моћан да направи све ово, на радост свих створења, што дневних што ноћних, да га славе и љубе јер, а лоше ми је кад то помислим, Боже ме прости, шта би било да га избацимо из срца и све ово постане свет без њега, па да се у звери претворимо, у блато и суву траву, ону што неће ни да гори, превише злу, што је ни стока не једе, нит се постеље пуне њоме.

И налазим неку посебну радост и срце ми је препуно птића који нестрпљиво ишчекују први лет и све трепери од слатког ишчекивања и неког страха, јер колико год гнездо било сигурно место, свет изван њега, иако препун опасности и ризика, нешто је што свака душа жели, те и ја мешам весеље и зебњу док посматрам силу звезда изнад своје главе и питам се колико још људи, несигурних и блесавих попут мене, овог тренутка гледа

у небеске свице и пита се где је крај свода и има ли га уопште и како нам се не сруши на главу, па ја, онако, лежећи на мекој трави, подижем руке и размишљам јесу ли оне довољно јаке да спрече небо да нас поклопи и прилепи за земљу.

Моја браћа монаси кажу ми да превише маштам и да је боље да се више молим јер времена су лоша и само нам молитва може спасти душе, али како да им објасним да је сваки мој поглед на лепоту света, сваки ударац мог длета о камен, сваки написан стих, сваки мој уздах и све што радим једна велика молитва без гласа, исте вредности и снаге као да сам је прошапутао пред иконом Божјег сина, што нам скину грехе, победи смрт и обећа нам Царство небеско, и знам ја да ми се смеју иза леђа због мојих песама, али мени не смета, моју главу није начела завист, али плашим се охолости јер нема сумње у мом срцу да је то што пишем лепо и на радост света и Бога, уосталом, слави се Господ и песмом, игром, веселим лицима и разиграним срцима, не само туробним, смркнутим и као у сове замишљеним очима моје браће, што више плаше обичан народ него што ће да му умиле Христа нашег.

Па ако ми Свевишњи већ даде руке да клешем камен, што да ми оне, овако јаке и чврсте, као у неког јаког ратника или пеливана, истовремено не хватају и гушчје перо или танку трску и записују по козјим кожама и папиру писмена што ме монаси научише, хвала ти Боже, да нам речи не нестану у ваздуху, а дела, како добра тако и лоша, остану заувек, на срамоту или понос, што не мора увек бити горд и тиме лош и наopak, јер ја волим да мислим својом главом, а не главама старешина и старије браће, а ова моја, тршава и дугокоса, са образима који

још не видеше бритву, воли да сама просуди, али ћутим јер манастир није место где човек много прича.

Имао сам тек неколико дана када ме је нека, од мене јој просто било, тужна и несрећна душа, јер радосна сигурно није могла бити, оставила пред вратима Хиландара да плачући у плетеној корпи од врбовог прућа – и даље је чувам, па се чудим колико сам мали био, а гледај ме сад – сачекам да ме чује неки од монаха и смилује се мом малом срцу, па да ме узме и да ми шансу да живим на радост Бога и добрих људи, а хвала Богу мој плач је чуо отац Марко и отворио капију и примио ме у наручје и унео и дао ми име, јер не може човек без имена, као да је вук или незнана бештија нека, те ме он тада подиже увис, а била је зора и летње време, и надену ми име и прокле моју мајку.

У свакој мојој молитви ја поменем и ту душу, матер своју, и молим Бога и све свеце да скину ту клетву оца Марка, јер није она хтела мене да остави, морала је, сигуран сам, била је то гладна година, ко зна колико уста је морала да храни или доји, а ја сам вероватно био слаб и вишак, па јој не замерам и не љутим се, ето, даде добри Бог, те остадох при животу, и кад се молим ја баш нагласим, па ми та молба некад личи на наредбу, а некад на тугованку: „Исусе, молим те, сви имају мајку, имаш и ти, па ме онда схваташ, немој да она пати“, и све тако молим, а када сам био мали и плакао сам, али да ме браћа и оци не виде, а знам да се и они сете својих мајки јер понекад дубоко уздахну, а ја знам да се тако уздише једино за мајком.

Сада имам осамнаест лета и не плачем више.

Вероватно си Грк, дирају ме моја браћа, та жена сигурно није могла бити Српкиња, а ја слежем раменима и

климам главом дајући им за право, али шта сад ту могу, ко ме отхранио и подигао његов сам, али могуће је, не дам се ја, да ми је неки Србин отац и да ме можда није без разлога оставила баш пред врата Хиландара, српског манастира, могуће је да ми је отац овде, а моја браћа се замисле, па се загледају не личим ли на неког од њих, а знам да се шале, али некад, када сан неће на очи, помислим да би стварно неко од моје браће и часних отаца могао бити мој родитељ, па док не заспим ја овом лудом главом размишљам ко би то могао бити.

Идете за Рашку, велики краљ Стефан прави манастир и жели и мајсторе из Хиландара, рекоше нам пре четири пуна месеца, негде око Божића, и ми се од тада спремасмо да кренемо, иако нисмо завршили послове које имамо у манастиру, али краљ не сме да чека и ја од тренутка када сам сазнао за пут, скоро и да не спавам, превише узбуђен што ћу видети Рашку и причати са нашим људима, а и сазнати много тога новог што само путовање нуди, било оно лако или мучно, јер сваки наш корак је већ записан у божјим књигама, предодређен и уцртан у стазе и путеве, само што нам није дато да све то знамо, јер какав би то живот био када бисмо знали где су цветне ливаде, а где провалије, те не бисмо могли да хвалимо Бога и његову мудрост, слуђени отвореношћу судбина и нашим очима које виде будућност.

Камен ме слуша као да је тесто и ја у ствари не бијем по њему, већ га обликујем и из њега вадим истину и дајем му живот, јер камен је само камен и ништа више, без људске руке то би и остао, и кад ја кажем да је месо јаче од стене, нико ми не верује и смеју ми се, али кад виде шта направим рукама од ње, онда се ућуте и диве се у тишини речи, али олуји својих мисли, јер пред лепотом

је свака реч непотребна, њој не требају похвале и дивљење као што људи ишту, па се покваре и узнесу.

Пут није тежак и уживам у њему иако се у ваздуху више не осећају мириси соли и маслина на које сам навикао, те ми је све помало чудно, али лепо, и моје срце пева док јашемо кроз мени непознате пределе, старе и густе шуме каквих нема на Атосу, препуне животиња и свакојаког биља, те Василије, брат травар, стално скаче од среће и свраћа нас по ливадама да их убере, објашњавајући нам која лечи коју болест, а ми само одмахујемо рукама јер знамо посвећеност нашег брата и не сумњамо у његово знање, али се шалимо са њим тражећи му траве од којих ћемо бити јачи или лепши, а и он се смеје на то, говорећи како такве траве нема на овом свету и да ништа не може улепшати наше ружне, брадате њушке у којима једино вране могу да свију гнезда јер смо превише грди да нам дођу ластавице или зебе.

Моја брада је ретка и мека као перје и браћа ми кажу да никада од мене неће бити игуман јер за њега треба дуга брада скоро до појаса, а ја знам да се шале, а и никада не бих био старешина манастира, није то за мене, моја душа лети преко тих зидина, па колико год волео Бога, молио му се и зазивао га и у добру и у лошем, нисам ја неко ко ће посветити живот чувању светиња и бдети над братством и пословима, тек бићу неко што ће молитвама, песмама и длетом покушати да спасе овај свет, вером, уметношћу и лепотом, јер ће једино то остати када дође Страшни суд, ни блага ни царства, ни моћи ни величине.

Моје име је Срђ и клесар сам.

Понекад напишем песму.

Фра Вита

„Ако си поп где ти је брада?“, питају ме ови људи, космати и снажни, сирови и непристојни, налик дивљацима и гусарима које сам сретао на својим путовањима. Преки су и неповерљиви. Гледају нас с подозрењем и не крију оно што осећају и мисле. Чудни смо им; наша одећа, коњи, оружје, алати. Смеју се мојој браон фратарској одећи, навикли на црне мантије. И мом ћелавом темену, тонзури. Не свиђају им се маслине којима их нудимо, пљуну када их пробају. Наранџе су им укусне и траже још. Једу их са кором, те морам да их опоменем да се љуште. Свеједно их и даље једу неољуштене, више из ината него што им се свиђа. Ољуштиће их када замакнемо. Од лимуна им се уста искриве и мрште се.

Чопор паса нас је на улазу у село дочекао страшним лавезом. Ни њима се не свиђамо. Пси личе на своје господаре. Космати су и снажни, научени да се боре са вуковима и медведима. И да не воле странце.

„Има и попова без браде“, кажем ја и смешим се тим намрштеним лицима са стиснутим, неповерљивим очима.

Смешим се ја свима и увек. Понекад ми ти осмеси нису искрени. Као по заповеди умет да наместим очи и усне у осмејак. Људима је лакше прићи са осмехом на лицу.

Долазио сам и раније у Рашку. Добро познајем ове људе. Следбеници паганских богова у служби хришћанства. Отети од прародитељске вере и предати Исусу. Сасвим им је свеједно како им се зове бог – нису велики верници, али воле да славе. Одлазе својим послом утаживши радозналост коју су осетили угледавши наш караван који се попут змије развукао по прашњавом путу.

Са леве стране протиче Бистрица – вијуга се попут сребрне нити и светлуца као крљушт неке брзе рибе. Прати нас или ми идемо за њом. Остаци густе магле која је током ноћи куљала из јаруга, потпуно прекривши долину, сада се држе једино при земљи и ускоро ће нестати. Личе на утваре којима ми свештеници плашимо грешнике. Планински врхови су избраздани дубоким борама и подсећају на лица старца или леђа ишибаних робова. Нигде нисам видео јачи сусрет лепоте и суровости него овде.

Деца из села иду за нама. Она су свуда иста. Волим децу.

„Шта има још?, занима их садржај мојих врећа и сандука. Додирују бисаге и сандуке и нуде коњима струкове првих пролећних трава.

„Морска риба“, кажем и силазим са коња, упадајући у велику бару од јучерашњег пљуска. Деца се смеју мојим блатњавим стопалима, па се смејем и ја. Ударам вранца по сапима да настави без мене док ја тражим магарца са залихама усољене срделе.

„Шта је то морска?“, пита ме најстарији међу њима чачкајући нос.

„Море је велика вода“, причам, али не вреде ми никаква објашњења. Како изгледа море? О томе не

размишљају људи рођени на њему. Као када бих ја њих питао шта је то шума?

„Већа од Бистрице?!“, чуди се једно мусаво лице.

„Много већа. И слана је.“

„Како слана?! Као зној?“

„Тако некако“, смејем се и налазим сандук са сушеним рибама. Грабим обема шакама и делим их.

„Како онда рибе могу да живе у њој?“, чешкају се по главама и шире своје детиње очи лижући срделе.

Онда трче назад вичући како имамо неке чудне, слане рибе. Пси јуре за њима, лајући.

Време нас је послужило и нисмо наилазили на разбојнике и одметнуту војску. Људи су задовољни. Певају и веселе се раду који нас чека. Нико се није разболео, мада смо ненавикнути на густе шуме и висину. Сунце је овде много високо и треба му време да загреје и земљу и људе. И моји приморци су подозриви гледајући сељане, па сваки пут када прођемо кроз неко насеље они држе шаке на ножевима и ћуте.

Ми смо група мајстора из Котора, краљевског града, кренула да гради још једну задужбину српских краљева.

Моје име је фра Вита Трифунов Чуча. Опат сам которске Цркве Свете Марије и старатељ Манастира Светог Фрање. Протомајстор сам и неимар. И водим ове људе.

Прилазимо месту где је велики краљ Стефан наредио да се гради манастир и моје уморне очи се диве његовом одабиру – налази се на десној страни Дечанске Бистрице, у клисури, окружено је боровим и кестеновим шумама, наткриљено двема планинама попут заштитница од олуја и војски. Застајемо и ћутимо. Неки мир се просипа по нама, али баш та тишина и спокој у мени изазваше немир јер сва света места су мете нечистог и његових слугу.

Капија и бедеми су већ направљени око порте. На сав глас се дивим раду протомајстора Ђорђа и његове браће Доброслава и Николе, што изградише све ово. Одлично познајем њихову вештину и чудим се што поред таквих мајстора зову мене. Зидови су високи, а куле су на свака три топа – биће ово велики божји храм, на понос нашег краља. Све је складно, све је на свом месту. Пирг наткриљује врата порте. Лепшу одбрамбену кулу нисам видео, и даље не кријем своју очараност и одушевљење. Има танак струк што складно носи проширену осматрачницу и звонару. Једва чекам да чујем звоно, сигуран сам да ће одјекивати и преко ових планина.

„Зашто се зову Проклетије?“, питао сам давно једног чобанина.

„Па, погледај их, господару. Да ли би их ти другачије назвао? Као кварни, крњи зуби неке звери која жели да угризе небо.“

„Мени се баш допадају ти врхови“, рекао сам без размишљања.

„Можда си и ти проклет, господару.“

Можда.

У ваздуху се осећа мирис дима, а онда угледам и његов танак, вијугав траг који се увија ка небу. У трави, недалеко од зида, лежи мртав пацов. Лош знак.

„Запалили су цркву“, каже ми игуман, који нас дочекује и кроз капију манастира уводи у велико двориште. Арсеније се зове. „Боже, казни их!“

Тек се онда загрлимо и упитамо за здравље. Свештеници нам нуде мед и хладну воду, грчку мастику што мирише на анис и успешно прикрива наш смрад на коње и балегу.

„Хвала ти, брате Арсеније“, кажем и халапљиво кусам, док ми се непца грче од те слаткоће, а зуби трну од

ледене воде. Онда му се представим, а он клима главом и каже да моја слава иде испред мене и да зна ко сам. „Слава је гордост, мој игумане“, браним се. „А испред човека иду и лоши гласи о њему.“

„Такав је пут који нам даде Бог. А тај пут је и прашњав и блатњав и не можемо га прећи чисти. Али Бог је велики и зна да опрости блато на нашим стопалима и хаљинама. На, брате Вито, кусни још.“

Смеје се, срећан што нас види и прилази сваком мајстору и помоћнику да га поздрави и пита како је, сам носећи мали крчаг са медом. Стари, мршави прсти су му улепљени и сијају се. Има живахне очи које лете с једног лица на друго. Драго нам је што нас лепо примају и захвални смо им на томе. Можда им је сунце високо, али су им душе топле.

Суров је ово свет, није за оне са душом. А опет, Исус нас учи да ће само добре душе ући у рај. Неко греши. Или свет или он.

Уморни, моји људи и ја седамо на земљу. Иако нас старешина манастира тера да уђемо у конак и окрепимо се како треба, ми желимо да уживамо у ваздуху и трави. Задовољни смо што смо стигли и ћутимо. Чекамо да нам се очи и уши навикну на лица и звукове, а мисли на посао што нас чека. Неки већ хрчу, неки једу, коњушар пита где може да напоји коње и псује мајсторе што нису скинули алат и опрему, те мора он. Све делује тако лепо и добро, а онај немир и даље чучи негде на дну мојих мисли, али не дам му да ојача и изађе.

Венац манастирских здања унутар зидина је већ направљен; конаци, ћелије, трпезарије, кухиње. Складно и лепо као ластавичја гнезда. Ништа нигде не штрчи и не боде очи. Велика и лепа ливада чека темеље цркве. Има

пуно кртичњака, што је добро јер значи да у земљи има живота. Подижем камен – влажан је одоздо. Има воде.

„Бунар?“, питам и осврћем се не бих ли га видео.

„Био је. Ено, види се. Закопали су га скоро. Урушили.“

„Ко?“

Старац слеже раменима. „Опет доносимо воду са извора. Бунарџија почиње сутра да копа нов.“

Док обедујемо у великој трпезарији, игуман ми напомиње да ватра није много оштетила цркву недалеко од манастира где ћемо држати службе – и литургије и мисе. Храм је прилагођен и Истоку и Западу, па ћемо се договорити о времену коришћења. Додаје да су разбојници однели две иконе, поклон самог краља Стефана. Диви се мојим цртежима будућег храма, крсти се и плаче. Онда ме дуго грли и захваљује.

„На славу Господа! На славу Господа!“, понавља и каже младом ђакону да позове све свештенике и монахе. Поздрављају ме та православна браћа и чуде се мом раду.

„То је само цртеж“, кажем без имало гордости, скромно и понизно пред њима и Богом. „Мора и краљ да се сложи са идејом. Када он долази?“

„Почећемо ми без њега“, одговара игуман, шапатом, али ме не гледа у очи, тобож и даље посматрајући нацрте цркве. „Млади краљ Душан, син нашег славног краља, долази за два уштапа. Њему ћеш показати цртеже.“

„Није ме он упустио“, дуним се ја, осећајући нешто лоше. Стомак ми се грчи, а онај немир гребе да изађе.

„Не брини се, мали брате Вито. Бићете плаћени унапред.“

Само се убице плаћају унапред, помислио сам.

Онај мед ми више није био тако слadak, а лепа ливада претвори се у крваво бојно поље.

На сандалама су ми и даље били трагови блата.